

Κορακονησία, ένα μικρό νησί στον Αμβρακικό Κόλπο

Αφέντρα Γ. Μουτζάλη

Αρχαιολόγος

Η Κορακονησία βρίσκεται στον Αμβρακικό Κόλπο (εικ. 1, 2), ανάμεσα στα βυζαντινά λιμάνια της Άρτας, την Κόπραινα και τη Σαλαώρα,¹ και απέχει 25 –περίπου– χιλιόμετρα από την Άρτα. Το νησάκι αναφέρεται σε παλαιά έγγραφα ως Κορακονήσιον και σήμερα συνδέεται με την απέναντι ακτή της Σαλαώρας με στενότατη τεχνητή λωρίδα γης, μήκους πέντε χιλιομέτρων, που οι ντόπιοι ονομάζουν «Ράμμα» (εικ. 3). Στην Κορακονησία, εκτός από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το όλον τοπίο της ευρύτερης περιοχής του Αμβρακικού με τους κλειστούς όρμους, τις λοχμώδεις, τεναγώδεις εκτάσεις κοντά στις εκβολές των ποταμών Λούρου και Αράχθου, τις αλυκές, τις λιμνοθάλασσες και τα ιχθυοτροφεία, μπορεί κανείς να επισκεφθεί το Φειδόκαστρο, επίγειο της Αρχαίας Αμβρακίας, το μικρονήσι Κέφαλο του νοτιοδυτικού Αμβρακικού, όπου υπήρχε οικισμός με δύο παλαιοχριστιανικές βασιλικές, το Καθολικό της Μεσοβυζαντινής Μονής της Παναγίας, το παρεκκλήσιο του Οσίου Ονουφρίου, ενός τοπικού αγίου, που έζησε περί το 1780 στο νησί και την «Κούλια» της τελευταίας οθωμανικής περιόδου (1860).

Σήμερα η εκκλησία της Παναγίας Κορακονησίας (εικ. 4, 5) είναι ενοριακός ναός του μικρού ομώνυμου χωριού, παλαιότερα όμως υπήρξε καθολικό μοναστηρίου,² που για αιώνες έπαιξε σημαντικό ρόλο στην περιοχή του Αμβρακικού. Η Μονή της Κορακονησίας αναφέρεται ήδη από το έτος 1193. Το μνημείο είναι σχετικά μικρών διαστάσεων. Αρχικά το αποτελούσε ο κυρίως ναός και ο νάρθηκας, στον οποίο προστέθηκε μεταγενέστερα ένας δεύτερος νάρθηκας και το προστώ στη βόρεια πλευρά (εικ. 6). Στην ανατολική πλευρά του ναού εξέχει ημικυλινδρική αψίδα, στην οποία προσκολλούνται οι δύο μικρές κόγχες της Πρόθεσης και του Διακονικού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο χώρος του ιερού δεν καταλαμβάνει ολόκληρο το πλάτος του ναού. Ο κυρίως ναός ανήκει στον σπάνιο τύπο του ημιεγγεγραμμένου σταυρού³ (εικ. 7). Ο ακαδημαϊκός Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος χρονολογεί το μνημείο στα τέλη του 10ου αιώνα. Στη βορειοανατολική γωνία του μνημείου κτίστηκε στις αρχές του 18ου αιώνα, το κωδωνοστάσιο της μονής, που απολήγει στο πάνω μέρος σε μικρά τριγωνικά αετώματα. Το κωδωνοστάσιο είναι επηρεασμένο από τα αντίστοιχα επτανησιακά, με πολλά μπρόκ στοιχεία.

Το 1436 ο γνωστός περιηγητής

Κυριακός από την Αγκώνα της Ιταλίας, περιγράφει ένα κυνήγι του δεσπότη Καρόλου II Τόκκο στην Κορακονησία και αναφέρει ότι ο Κάρολος και η συνοδεία του παρακολούθησαν τη λειτουργία που έγινε στο ναό της Παναγίας και φιλοξενήθηκαν στη μονή. Η Μονή Κορακονησίας είχε μεγάλη κτηματική περιουσία στις απέναντι ακτές της Αιτωλοακαρνανίας και ήταν γνωστή για τα χελοκοφινοβίβα (εκτροφεία χελιών) που είχε στον Αμβρακικό. Στη διένεξη που είχαν οι μοναχοί της με τους κατοίκους της Βόνιτσας για τα εκτροφεία αυτά, αναφέρεται σε επιστολή του ο πατριάρχης Ιερεμίας Α', το 1530.

1. Τοπογραφικό ευρύτερης περιοχής Κορακονησίας.

2. Κορακονησία. Άποψη από αέρος.

Μια σειρά από έγγραφα⁴ που προέρχονται από το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής στο Μυρτάρι της Βόνιτσας και τα οποία χρονολογούνται από τις αρχές του 16ου έως και τον 18ο αιώνα, μας δίνουν αρκετές πληροφορίες για την κτηματική περιουσία της Μονής Κορακονησίας, η οποία περιελάμβανε δάση, κτήματα, αμπέλια κ.λπ. στην περιοχή της Βόνιτσας.

Η μονή είχε επίσης στη δικαιοδοσία της ιχθυοτροφεία στο χωριό Καλογερίκο και τα νησάκια του Αμβρακικού Κέφαλο και Λίσα. Το 1670 η Μονή Κορακονησίας⁵ ανακαινίστηκε ριζικά από τον ιερομόναχο Ευγένιο. Την ίδια περίπου εποχή έγιναν και οι τοιχογραφίες του Καθολικού. Το 1918 η μονή διαλύθηκε και έγινε μετόχι του μοναστηριού του Προφήτη Ηλία στα Ηλιοβούνια Πρέβεζας.

Το υψόμετρο της Κορακονησίας είναι μόλις 5 μ. (εικ. 2). Ο οικισμός του νησιού επηρεάζεται από τη θάλασσα. Η διαμόρφωση και η εξέλιξη του καθώς και η ανάπτυξη εμπορικών δραστηριοτήτων, προσδιορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους φυσικούς πόρους της ευρύτερης περιοχής του Αμβρακικού. Οι κάτοικοι κατά καιρούς υπήρξαν ψαράδες, ναυτικοί, ιδιοκτήτες μικρών πλοίων, μεταφορείς, έμποροι, πειρατές και θύματα της πειρατείας. Τα ιχθυοτροφεία και οι αλυκές του Αμβρακικού, οι τόποι αγοραπωλησίας γεννημάτων, ο σιτοβολώνας του Ξηρομέρου και τα περάσματα του εμπορίου, αποτελούσαν στόχο της ληστοπειρατείας. Χαρακτηριστική είναι η με ημερομηνία 8 Ιανουαρίου 1786 αναφορά του Αχμέτ Αγά Βοεβόδα της Άρτας προς τον Προβλεπτή Πρέβεζας: «Κλέφτες έπιασαν το καϊκι του Στάθη Αρτινού,⁶ εσκότω-

σαν τον караβοκύρη και επήραν όλην την πραγμάτεια, που μετέφερε από την Πάτρα και τα χρήματά του [...] εκ του κόλπου της Άρτας προς Κέρκυραν».

Πηγάδια ανοιγμένα στα βράχια, όπως αυτό που κατά την παράδοση έσκαψε με τα χέρια του το 1780 ο Όσιος Ονούφριος (εικ. 9), εξασφάλιζαν στους κατοίκους πόσιμο νερό. Πλέγμα δρομίσκων και μονοπατιών οδηγούσαν τα βήματα των ανθρώπων σε ολόκληρο το νησί, στα χωράφια, τους ελαιώνες και τα βοσκοτόπια. Σπίτια λιτά, ισόγεια, με κεραμίδια και ξύλινα πορτοπαράθυρα, αποτελούσαν το οικογενειακό καταφύγιο των Κορακονησιωτών ως τη δεκαετία του 1950. Η καθημερινή επικοινωνία με τις κοντινές ακτές της Σαλαώρας, της Πρέβεζας και της Βόνιτσας, γινόταν με καϊκια και –κυρίως– με προιάρια,⁷ που κατασκεύαζαν παραδοσιακοί μαραγκοναυπηγοί από το Αιτωλικό. Τα σπίτια σπανίως άλλαζαν μορφή και τύπο. Κεντρικός άγιος τόπος του χωριού είναι ο ναός της Παναγίας. Ο ναός καθιερώνει τον οικισμό.⁸ Κι ύστερα ήρθε η αλλαγή νοοτροπίας και συνθηκών διαβίωσης, που διευκόλυνε την κατασκευή σύγχρονων μεγάλων κατοικιών, που καταργούν την ιστορική μνήμη του χώρου και την παραδοσιακή αισθητική του. Παραμένει ωστόσο ο Αμβρακικός, όμορφος και γοητευτικός, παρά την όποια μόλυνσή του⁹ και η Κούλια¹⁰ της Κορακονησίας, ένα οχυρωματικό έργο της τελευταίας οθωμανικής περιόδου.

Παλαιότερα, κατά την προβιομηχανική περίοδο και έως τα τέλη του 19ου αιώνα, η Κορακονησία,¹¹ όπως και όλη η αγροτική Ελλάδα, ήταν ένα χωριό κλειστό με όρια σαφή «γραμμένα» στη γη από καιρό, από τις καλλιέργειες, τα το-

πωνύμια, τη θάλασσα και το φόβο, και οι άνθρωποι αιχμάλωτοι της επιβίωσης. Μικρή νησιωτική κοινωνία, που αναπτύσσεται, λειτουργεί και δραστηριοποιείται μέσα στα όρια που θέτει η θάλασσα. Τόπος έντονα βιούμενος σε επίπεδο πρακτικό (παραγωγή, μεταποίηση), γλωσσικό (τοπωνύμια, ντοπιολαλιά), συναισθηματικό (οικογένεια, γειτονιά, κοιμητήριο), οργανωτικό (θεσμοί – δεσμοί, συνήθειες), στο επίπεδο της καθημερινότητας, του μόχθου, και το συμβολικό, δηλαδή το λατρευτικό. Ζωή κλειστή, απομονωμένη και συναρπαστική, πλούσια σε εμπειρίες, εικόνες και προσδοκίες. Σήμερα οι κάτοικοι διατηρούν τις μνήμες ενός κοινού παρελθόντος και είναι ευδαίμονες, ήρεμοι και φιλόξενοι. Στον όμορφο τόπο μπορεί κανείς να ξεκουραστεί για λίγο, να απολαύσει ένα νόστιμο γεύμα στις ψαροταβέρνες του νησιού ή να πει τον καφέ του στο λιμανάκι (εικ. 9), ύστερα από μια σύντομη περιήγηση στα αξιοθέατα της περιοχής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Σαλαώρα (η): Σαλ-αγορά, δηλαδή αγορά αλατιού, που παραγόταν στις αλυκές του Αμβρακικού, όπως αυτή της Κόπραινας, που λειτουργούσε από τον 15ο έως και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα στη βόρεια πλευρά

3. Κορακονησία. Το «Ράμμα».

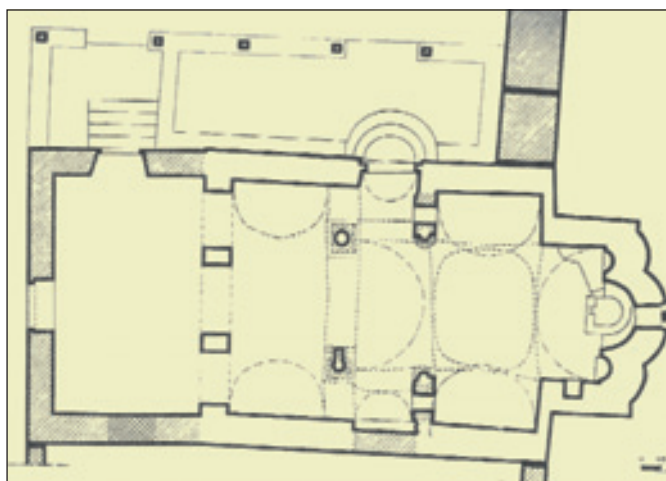
του Κόλπου ή η αλυκή Αγίου Νικολάου Βόνιτσας στη νότια πλευρά του. Για τις αλυκές της Κόπραινας στις αρχές του 20ού αιώνα, βλ. Κ.Α. Στασινόπουλος, *Το άλας και οι αλυκές της Ελλάδος*, Αθήνα 1906, σ. 51. Το αλάτι, θαλασσινό προϊόν δευτερογενούς παραγωγής, είναι από τα πλέον αποδοτικά εμπορεύματα. Η Βενετία ήδη από τον 14ο-15ο αι. είναι, ως γνωστόν, ο μοχλός του εμπορίου του άλατος, σε βαθμό που να ελέγχει την προσφορά και τη ζήτηση. Το αλάτι της περιοχής του Αμβρακικού ήταν ποιοτικά ανώτερο από το κερκυραϊκό αλάτι, που κάποτε οι Βενετοί αντάλλαζαν με σιτηρά. Για το τοπωνύμιο *Σαλαώρα* (η), βλ. Σεραφείμ Ξενοπούλος-Βυζάντιος (συμπληρώσεις Γιάννη Τσουτσίνου), *Δοκίμιον ιστορικής τινός περιλήψεως της ποτέ αρχαίας και εγκρίτου ηπειρωτικής πόλεως Άρτης*, Άρτα 1962, σ. 10, σημ. 23. Για τις αλυκές του Αμβρακικού, βλ. Ελένη Γιαννακοπούλου, «Το αλάτι, μεσογειακό προϊόν ανταγωνισμού: Η περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας (15ος-19ος αιώνας)», *Το Ελληνικό Αλάτι, Η Τριήμερο Εργασίας, Μπιλήνη, 6-8 Νοεμβρίου 1998*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 2001, σ. 138-139 και 140-141.

4. Παναγία Κορακονησίας. Βορειοανατολική πλευρά.

5. Παναγία Κορακονησίας. Νοτιοανατολική πλευρά.

6. Παναγία Κορακονησίας. Κάτοψη.

7. Παναγία Κορακονησίας. Νότια όψη.

² Σεραφεΐμ Ξενόπουλος-Βυζάντιος, *Δοκίμιον Ιστορικών Περί Άρτης και Πρεβέζης*, Αθήνα 1884, Άρτα 20033, σ. 43, 46.

³ Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Αρχιτεκτονική εις την Δυτικήν Στερεάν Ελλάδα και την Ήπειρο, από του τέλους του 7ου μέχρι του τέλους του 10ου αιώνας*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 52.

⁴ Βαρβάρα Ν. Παπαδοπούλου, *Η Βυζαντινή Άρτα και τα μνημεία της*, Αθήνα 2002, σ. 39-40.

⁵ Αναστάσιος Κ. Ορλάνδος, «Η επί του Αμβρακικού μονή της Παναγίας της Κορακονησίας», *Αρχαίον Βυζαντινών Μνημείων Ελλάδος* τόμ. ΙΑ´ (1969), σ. 3-56· Ν.Κ. Μουτσόπουλος, *Η Παναγία της Κορακονησίας*, Θεσσαλονίκη 2005.

⁶ Ελένη Γιαννακοπούλου, «Η ληστοπειρατεία στις κλειστές θάλασσες. Η περίπτωση του Αμβρακικού και του Πατραϊκού Κόλπου (τέλη 17ου-αρχές 19ου αιώνα). Πειρατές και Κουρσάροι, Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης, 20-22 Ιουλίου 1997, Εστία, Αθήνα 2003, σ. 158, σημ. 62.

⁷ Προϊάρι (το) και πριάρι: Πλοιάριον. Μικρή ψαρόβάρκα λίμνης χωρίς καρίνα, για ψάρεμα στα πολύ ρηχά νερά.

⁸ Στ. Παπαδόπουλος, «Ο χώρος ως τόπος άγιος. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, περ. Δ´, τόμ. ΚΓ´ (2002), σ. 199-204 και ιδιαίτέρως σ. 200.

⁹ Παλιά ο Αμβρακικός ήταν ο καλύτερος ψαρότοπος στη χώρα. Ωστόσο, η υπέρμετρη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων έχει επιβαρύνει τον κλειστό κόλπο, όπως και οι πολλές ιχθυοτροφικές μονάδες, τα χοιροστάσια, τα βουστάσια και τα πτηνοτροφεία.

¹⁰ Κτίστηκε το 1860. Πρόκειται για έναν κυλινδρικό πύργο διαμέτρου 9 μ., ύψους 6,14 μ. και με πάχος τοίχου 0,85 μ. Στο υπόγειο του κτίσματος υπάρχει μια στέρνα αποθήκευσης ομβρίων υδάτων. Απέναντι, στη Λασκάρα, υπάρχει παρόμοιο οχυρωματικό έργο, που έχει άμεση οπτική επαφή με την «Κούλια» της Κορακονησίας.

¹¹ Για τη λανθασμένη απόδοση του ονόματος ως «Κορωνησία», βλ. Ηλ. Βασιλάς, *Ηπειρωτική Εστία* 4 (1955), σ. 467-468.

8. Κορακονησία. Το λιμανάκι.

9. Κορακονησία. Το Πηγάδι του Οσίου Ονουφρίου.